

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ

พระเชษฐภคินี พระอัครราชกุมารี

พระอัครราชกุมารี

ศาสตราจารย์ พระยาภรตราชา

พิชชวินัยการพระราชทานเพลิงศพ

หญิงทองน้อย เสนีณรงค์ฤทธิ์ จ.จ.

๕๔
เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๘

ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

๕
DS
570.3
ก1๑65
๓.1

หอสมุดสาขา
วัดบวร

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

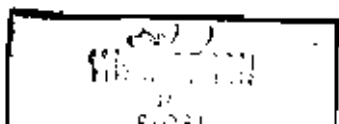
ทรงพระนิพนธ์

มหาอำมาตย์ตรี พระยาภราดรภาพ
พิมพ์ช่วยในการพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงทองน้อย เสนีณรงค์ฤทธิ์ จ.จ.

๕๔
เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

ในการศึกษาคุณหญิงทองน้อย เสน่ห์วงศ์ฤทธิ ๑๑.
มหาอำมาตย์ตรี พระยาภรตราชา ผู้เป็นมิตรสหายใน
ตระกูล มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกช่วยเจ้าภาพ
สักเรื่องหนึ่ง มอญฉันทะให้นายพันเอก พระยาเสนา
ณรงค์ฤทธิ มาขอเรื่องหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ
สำหรับพระนคร ข้าพเจ้าเห็นว่า เจ้าภาพจะพิมพ์หนังสือ
เรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า หนังสือที่พระยาภรตราชา
จะพิมพ์ช่วยสำหรับแจกในการศึกษาด้วยกัน ถ้าเป็นเรื่อง
เนื่องด้วยกรุงศรีอยุธยา ให้เข้าชดถกกันก็เห็นจะดี นักได้
ถึงอธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ครึ่งกรุงศรีอยุธยา
เป็นราชธานี ซึ่งข้าพเจ้าได้แต่งและพิมพ์ไว้ในคำอธิบาย
หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา อัน
เป็นหนังสือเรื่องใหญ่ เห็นจะยังไม่ทราบกันแพร่หลาย
ควรจะคัดเอาละเอียดอธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดินครึ่ง
กรุงศรีอยุธยา มาพิมพ์ออกเป็นส่วนหนึ่งต่างหากได้

๒

จึงได้คิดมาพิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้ แต่ความที่กล่าว ๆ
ตามอัตโนมัติของข้าพเจ้าโดยมาก อาจจะมีผิดพลาด
พลั้งได้บ้าง ขอให้ท่านทั้งหลายอ่านโดยวิจารณ์ขุญญา
ด้วยเทอญ ฯ

กรรมการหอพระสมุดฯ ขอนโมทนากุศลบุญราศี
มิตรธรรมสมาทาน ของพระยาภรตราชาในวาระนี้ด้วย.

คำ ๑๖ บทแห่งภาพ สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๕ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

กรุงศรีอยุธยา

ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
ว่า พระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้ว (เมื่อทำ
พระราชพิธีราชาภิเษก) ซึ่งพ่อพรหมณ์ถวายพระนามว่า
สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมพิตร เหมือนด้วย
นามสมเด็จพระนารายณ์อวตาร อันผ่านกรุงศรีอยุธยามา
แต่ก่อนนั้น หนังสือเก่าทุก ๆ เรื่องบรรดาที่ไต่พบ ทั้งที่
แต่งในภาษาไทยและภาษามคธ ใช้พระนามรามธิบดีนี้
เป็นพระนามของพระเจ้าอู่ทองที่สร้างกรุงศรีอยุธยาทุก
เรื่อง แต่สร้อยพระนามเขียนแปลก ๆ กันยาวบ้างสั้นบ้าง
ข้าพเจ้าคัดตามที่ไต่พบในที่ต่าง ๆ มาลงไว้ต่อไปนี้

๑ ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง สมเด็จพระ
 รามาธิบดียตินทร ศรีสุนทรบรมมหาจักรพรรดิศร บวร
 ธรรมิกมหาราชาธิบดีชาติหรือรินทร อินทรเทโชไชย
 มไหศุริยสวรรยา เทพาทิเทพตรีภูวนาถ บรมบาทพิตร

๒ ในกฎหมายลักษณะโจร สมเด็จพระรามาธิบดี
 ศรีสถยภูริรักษ จักรพรรดิราชาธิราช ตรีภูวนาธิเบศร์
 บรมบพิตร

๓ ในกฎหมายลักษณะรับฟ้อง สมเด็จพระรามาธิบดี
 ศรีสุนทร จักรพรรดิราชาธิราช ราเมศวรธรรมิกราช
 เทโชไชย เทพตรีภูวนาธิเบศร์ บรมบพิตร

๔ ในกฎหมายลักษณะฉ้อโกง สมเด็จพระรามา
 ธิบดีศรีบรมจักรพรรดิราชาธิราช บรมบพิตร

๕ ในกฎหมายลักษณะอาญาราชฎูร์ สมเด็จพระ
 รามาธิบดี ศรีสุนทรบรมจักรพัทธราชาธิราช

๖ ในโครงการแข่งขันน้ำที่พราหมณ์อ่านในพระราชพิธี
ศรีสัจปานการ สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร บรมมหา
จักรพรรดิศรราชาธิราช

พระรามาธิบดีนั้น ไม่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใด ในประเทศทางนี้ได้ ใช้นามมาก่อน
พระเจ้าอู่ทอง แต่ต่อมาภายหลังปรากฏในศิลาจารึก
กัลยาณิวัฒนาเมืองหงสาวดี ว่าพระเจ้าหงสาวดีพระองค์
ที่เรียกพระนามในหนังสือราชาธิราช ว่าพระเจ้าศรี
สาทยวงศธรรมเจดีย์ คือพระมหาชัยภูภรณ์นี้ ได้ใช้นาม
รามาธิบดีเป็นพระนามในจารึกพระองค์ ๑ พระเจ้า
กรุงกัมพูชาที่ใช้นามรามาธิบดี ก็มีแต่ในสมัยภายหลัง
มาเท่านั้น

เรื่องพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ทั้งไทยทั้งพม่ารามัญ
ตามที่เรียกกันแต่ก่อนมา ลัทธิของชาวประเทศทางนี้
มีวิธีเรียกพระนามพระเจ้าแผ่นดินถึง ๕ อย่างต่างกัน คือ

- ๑ พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ
 - ๒ พระนามพิเศษถวายเพิ่มพระเกียรติยศ
 - ๓ พระนามที่เรียกกัน ในเวลาเมื่อเสด็จดำรงพระชนม์อยู่
 - ๔ พระนามตามที่ปากตลาดเรียกกันเมื่อล่วงรัชกาลไปแล้ว
 - ๕ พระนามที่เรียกในราชการในเวลาเมื่อล่วงรัชกาลไปแล้ว
- ๑ พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏนั้น ตามราชประเพณีอันมีมาแต่โบราณ เมื่อจะทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ขึ้นผ่านพิภพ สมณพราหมณาจารย์และเสนาพฤคมาตามาศ์ที่เป็นผู้ใหญ่ในบ้านเมือง ประชุมปรึกษากันถวายพระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น จารกลงในแผ่นทองถวายเมื่อทำพิธีราชาภิเษก มักเป็นพระนามมีสร้อยยักยาวมาก

๒ พระนามพิเศษ ที่ถวายเพิ่มพระเกียรติยศนั้น

คือ ถ้าในแผ่นดินของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด มีเหตุการณ์เกิดขึ้นอันเป็นพระเกียรติยศพิเศษ จึงถวายพระนามพิเศษเฉลิมพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น เช่นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดใดซึ่งเฝือกมาสู่พระขามี่ จึงถวายพระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นว่า “พระเจ้าช้างเผือก” นั้นเป็นต้น ประเพณีถวายพระนามพิเศษที่วันเห็นจะมีมาเก่าแก่มาก พระเจ้าอโศกในมคธราชรัฐที่เรียกพระนามในหนังสือว่า พระเจ้าศรีธรรมมาโศกก็ดี ที่จารึกพระนามไว้ว่าพระเจ้าชัยทิสสิทก็ดี พระเจ้ากัศมีร์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกพระองค์แรกในลังกาทวีป ที่ใช้พระนามในหนังสือว่า พระเจ้าเทวานมัยยทิสสิทก็ดี เหล่านี้น่าจะเป็นพระนามที่ถวายพิเศษพระนามถวายพิเศษแรกปรากฏในสยามประเทศนี้ มีเมื่อพระมหากษัตริย์ราชชาติไทย พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรง

พระราชศรัทธาสละราชสมบัติออกทรงผนวชคราว ๑ เมื่อ
 ลาผนวชแล้ว พระมหาสวามีสังฆราชซึ่งมาแต่ลังกา
 ถวายพระนามว่า พระเจ้าศรีศรีทรรณพธรณิศตฺตริยโชติมหา
 ชรรมิภราชาธิบดี ทั้งนี้ มาในชั้นกรุงศรีอยุธยาข้าพเจ้า
 เห็นว่าพระนามพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกในหนังสือพระราช
 พงศาวดารว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็คื สมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิก็คื พระเจ้าทรงธรรมก็คื พระเจ้า
 ปราสาทองก็คื พระนารายณ์ก็คื เหล่านี้ น่าจะเป็น
 พระนามถวายพิเศษ ด้วยเหตุดังกล่าวต่อไปนี้ คื

พระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เห็นจะมาแต่
 ศรีศรีทรรณพธรณิศตฺตริยโชติที่พระมหาสวามีสังฆราชถวายแต่พระ
 เจ้าลิไทยกรุงสุโขทัย จะถวายพระนามนี้แต่สมเด็จพระ
 พระบรมไตรโลกนาถเมื่อใด ทราบไม่ได้ เห็นในบาน
 แพนกกฎหมายทั้งครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลก
 นาถใช้พระนามนี้แล้วว่าสมเด็จพระรามธิบดีศรีบรมไตร

โลกนาถ ยังมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นที่ใช่พระนามนี้
คือมหาราชทั่วลกที่ครองราชสมบัติเมืองเชียงใหม่ใน
คราวเดียวกัน และเป็นคู่รบกับสมเด็จพระบรมไตร

โลกนาถ หนังสือข้างฝ่ายเหนือเรียกว่ากัโลกราช ที่
เป็นพุทธศาสนูปถัมภกเมื่อทำสังคายนาซึ่งนับในตำนาน
ของเราว่าเป็นครั้งที่ ๗ นั้น ต่อมาพระเจ้าทรงธรรมได้
ใช้พระนามปรากฏในที่บางแห่งว่า สมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถทรงธรรมดังนี้ จึงเห็นว่าพระนามพระบรมไตร
โลกนาถนั้นเป็นพระนามพิเศษพระนาม ๑

พระนามที่เรียกว่าพระมหาจักรพรรดินั้น รู้ได้แน่
ว่าเป็นพระนามพิเศษ แม้ต้นตำราพราหมณ์หรือตำรา
มาในพระพุทธรูปก็ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดินต่อข้าง
พระองค์จึงจะเป็นจักรพรรดิราช พระนามนั้นชั้นกรุงเก่า
เห็นจะถวายเป็นชื่อข้างเผือกถึง ๗ ช้าง วิเศษกว่าที่จะ
เรียกเพียงพระเจ้าข้างเผือก

พระนามที่เรียกว่าพระเจ้าทรงธรรมนั้น มาแต่คำว่า
 ธรรมราชาแน่ พระนามที่เรียกว่า ธรรมราชา มูลเหตุ
 เติมน่าจะเกิดขึ้นแต่ครั้งพระเจ้าอโศก ด้วยเหตุแสดง
 พระองค์เป็นธรรมราชา พระนามนี้พระเจ้าแผ่นดินใน
 ลังกาทวีปคงจะเอามาใช้ และพวกลังกาพาเข้ามาใน
 ประเทศนี้ ยกย่องว่าคู่กับจักรพรรดิราชา ปรากฏ
 ว่าได้ถวายพระนามนี้แก่พระเจ้าลิไทยกกรุงสุโขทัยเป็น
 ครั้งแรก เห็นจะถวายพระนามนี้แก่พระเจ้าทรงธรรม
 กรุงศรีอยุธยา เนื่องในเหตุที่พบรอยพระพุทธรูปที่
 พบในหนึ่งสัจจดหมายเหตุของวันวลิตวิสันตว่าเรียกกัน
 มาแต่ยังเสด็จดำรงพระชนม์อยู่

พระนามที่เรียกว่าพระเจ้าปราสาททองนั้น ที่จริง
 พม่าเขาใช้ก่อน ดังจะแลเห็นได้ในหนังสือราชาธิราช
 ที่เขาเรียกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องว่า พระเจ้ามนเทียรทอง

พระนามนี้เห็นจะเอาอย่างพม่ามาถวาย เมื่อสร้าง
 พระวิหารสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นองค์แรก มี
 ปราสาทในเจดีย์หมายเหตุของวัดนั้นว่าใช้แต่ยังเสด็จดำรง
 พระชนม์อยู่เหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าพระนามนี้เกิด
 ขึ้นเพราะชกปราสาททองใต้ ในจอมปลวก ดังกล่าวใน
 หนังสือเรื่องคำให้การของชาวกรุงเก่า

พระนามที่เรียกว่าพระนารายณ์นั้น ข้าพเจ้าเข้าใจ
 ว่าเป็นพระนามพิเศษ ทั่วไปในหนังสือพระราช
 พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ซึ่งเป็นฉบับหลวงครั้ง
 แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรียกพระนาม
 สมเด็จพระนเรศวร ว่า “สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า”
 ทุกแห่ง และพบหนังสือตำนานแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา
 แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศอีกเรื่อง ๑ ที่เมืองนคร
 ศรีธรรมราชเรียกพระนามสมเด็จพระนเรศวรว่า สมเด็จพระ
 นารายณ์เมืองหาง” หมายความว่าสมเด็จพระนารายณ์

พระองค์ทศวรรคตทเมืองหาง ทรงสอนทำให้เขา
 ใจว่าเวลาเมื่อแต่ง จะมีพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกว่า พระ
 นารายณ์กว่าพระองค์เดียว (คือมีพระนารายณ์ลพบุรี
 ขึ้นอีกองค์ ๑) จึงเรียกพระนารายณ์เดิมว่าพระนารายณ์
 เมืองหาง ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้จึงเข้าใจว่า พระนาม
 ที่เรียกว่าพระนารายณ์นั้น เป็นพระนามพิเศษ ครั้งหลัง
 ที่ถวายพระนามพิเศษอย่างอธิบายมานี้ คงยังจำกันได้อยู่
 โดยมาก คือที่ใดถวายพระนาม “บิรมหาราชวิราช”
 แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
 พระองค์ได้เสด็จดำรงสิริราชสมบัติขึ้นนานยิ่งกว่าพระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์อื่น ๆ ในสยามประเทศ ครั้งทำพระราช
 พิธีชมมงคลกนิเยกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ เพราะพระองค์
 เป็นทรงของประชาชนทั่วไป พระนามนั้นจารกอยู่ฐาน
 พระบรมรูปทรงม้าซึ่ง ประชาชนชาวสยาม พร้อมกันก็

ถวายสนองพระเดชพระคุณ ยังอยู่ที่หน้าพระลาน
 ส่วนกุสิดจนทุกวันนี้

๓ พระนามพระเจ้าแผ่นดิน ที่เรียกในเวลาเสด็จ
 ดำรงพระชนม์อยู่นั้น มักเรียกเหมือนกันทุกพระองค์
 คือ ผู้ที่เป็นข้าขอบขัณฑสีมา ก็เรียกพระเจ้าแผ่นดิน
 ของคนว่า ขุนหลวง หรือพระเป็นเจ้า หรืออย่างเรา
 เรียกว่าพระเจ้าอยู่หัว มีใค้ออกพระนามละเพาะพระองค์
 ถ้าชาวเมืองอื่นเรียกก็มักจะเรียกตามนามเมืองที่พระเจ้า
 แผ่นดินนั้น ๆ ครอง ดังเช่นเรียกว่าพระเจ้าอู่ทอง
 พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าอังวะ
 เป็นต้น บางทีก็เรียกตามพระนามเดิมของพระเจ้า
 แผ่นดินนั้น ๆ เช่นเรียกว่า พระร่วง พระยาอู่ พระเจ้า
 มังลอ ดั่งนี้ พระนามที่เรียกตามนามเมืองหรือตาม
 พระนามเดิมอย่างนี้ ล้วนเป็นคำของพวกเขาเมืองอื่นเรียก

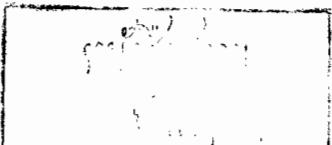
๔ พระนามที่ปากตลาดเรียกเมื่อเวลาล่วงรัชกาล
 แล้วนั้น คงเช่นเรียกว่า ขุนหลวงเพทราชา ขุนหลวง
 เสือ ขุนหลวงท้ายสระ ขุนหลวงทรงปลา เป็นต้นจน
 ตลอดขุนหลวงบรมโกษฐ์ ขุนหลวงหวัดและพระที่นั่ง
 สิริยามรินทร์ เกิดแต่ไม่รู้ว่พระนามพระเจ้าแผ่นดิน
 พระองค์นั้น ๆ ที่ล่วงรัชกาลแล้ว พระองค์ใดเรียก
 พระนามในราชการว่าอย่างไร ราษฎรก็เรียกเอาตาม
 ที่ลำเนียงกำหนดกัน คงเช่นว่า ขุนหลวงเพทราชา
 ก็เพราะได้เป็นที่พระเพทราชาอยู่เมื่อก่อนได้ราชสมบัติ
 เรียกว่าขุนหลวงเสือ ก็เพราะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
 นั้นร้ายกาจ เรียกว่าขุนหลวงท้ายสระก็เพราะเสด็จอยู่
 พระที่นั่งข้างท้ายสระ เรียกว่าขุนหลวงทรงปลา ก็
 เพราะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นชอบทรงตกปลา พระ
 นามที่เรียกว่าขุนหลวงบรมโกษฐ์นั้น เป็นพระนามที่
 มักเรียกพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่พึ่งสวรรคตล่วงไปแล้ว
 ทุกพระองค์ อย่างเราเรียกกันว่าในพระโกษฐ์นั่นเอง

สมเด็จพระเจ้าบรมโกษา (เป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
 หลังในกรุงศรีอยุธยาที่ใต้ทรงพระโกษา) คนคงเรียก
 กันว่าพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกษา หรือในพระโกษา
 มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว ส่วนขุนหลวงท้าวคันทน์
 พระนามเดิมเรียกในราชการว่า เจ้าฟ้าอุทุมพร ใต้เป็น
 กรมขุนพรพินิต เมื่อเสวยราชย์อยู่ในราชสมบัติไม่ช้า
 ก็ละราชสมบัติออกทรงผนวช คนทั้งหลายจึงเรียกว่า
 ขุนหลวงท้าวคันทน์ หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่วัด
 มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ส่วนพระเจ้าสุริยามรินทร์
 ครั้งกรุงเก่าคงเรียกกันเพียงว่า ขุนหลวงหรือพระเจ้า
 อยู่หัว เพราะเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่เสวยราชย์พระองค์
 หลังที่สุด มาเรียกพระนามอันตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี
 เรียกว่าขุนหลวงพระที่นั่งสุริยามรินทร์ เพราะเสด็จอยู่ที่
 พระที่นั่งนั้น ครั้นถึงพระเจ้ากรุงธนบุรีเองต่อมาซึ่ง
 เรียกกันว่า ขุนหลวงตาก ก็วยเหตุใต้เป็นผู้ว่าราชการ

เมืองตากครึ่งกรุงศรีอยุธยา ประเพณีเรียกพระนาม
 พระเจ้าแผ่นดินตามปากตลาดดังนี้ มีตลอดจนเมือง
 พม่ารามัญ พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ ซึ่งเป็นราชโอรส
 รัชราชสมัยที่พ่อพระเจ้าบรมนอง พม่าเรียกภายหลังว่า
 “พระเจ้าชเลยตอง” เพราะที่ศึกเมื่อหนึ่งสมเด็จพะ
 นเรศวรถูกเอาไปกักไว้ที่เมืองตองอูในทิวังคต แลพระ
 เจ้าแผ่นดินพม่าพระองค์ ๓ ในราชวงศ์อลองพญา
 พม่าเรียกว่า พาคย็คอ แปลว่าพระเจ้าอาว์ ดังนั้นมี
 ๕ พระนามที่เรียกในราชการเมื่อล่วงรัชกาลไปแล้ว
 เกิดแต่ความจำเป็นที่จะต้องเรียกพระเจ้าแผ่นดินรัชกาล
 ก่อนๆ ให้ปรากฏพระนามผิดกัน เพราะพระนามตาม
 พระสุพรรณบัฏมักจะเหมือนกันโดยมาก จึงต้องสมมติ
 พระนามขึ้นสำหรับเรียกเฉพาะพระองค์ เรื่องนี้มีความ
 ลำบากเป็นอทธานรณ แม้ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์
 นี้เองคือเมื่อรัชกาลที่ ๒ เรียกรัชกาลที่ ๑ ว่าแผ่นดิน

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็เป็นอันตกต้องเรียบร้อยมา
 ตลอดรัชกาลที่ ๒ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ มีรัชกาลที่ล่วง
 แล้วเป็น ๒ รัชกาลชั้น เกิดเรียกกันขึ้นว่าแผ่นดินต้น
 แผ่นดินกลาง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ไม่พอพระราชฤทัย รัชสังว่าถ้ารัชกาลที่ ๑ เป็น
 แผ่นดินต้น รัชกาลที่ ๒ เป็นแผ่นดินกลาง รัชกาล
 ที่ ๓ ก็จะได้กลายเป็นแผ่นดินสุดท้าย เป็นอันมงคล จึง
 ประกาศให้เรียกรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ตามพระนามพระ
 พุทธรูป ซึ่งทรงสร้างขึ้นเป็นพระบรมราชูปถัมภ์ไว้ในวัด
 พระศรีรัตนศาสดาราม ว่าพระพุทธรูปออกฟ้าๆฟ้าโลก
 และพระพุทธรูปเลิศล้ำนภลัย จึงได้เรียกพระนามพระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๑ ว่าพระบาท
 สมเด็จพระพุทธรูปออกฟ้าๆฟ้าโลก พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๒ ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธรูป
 เลิศล้ำนภลัย มาจนตราขเท่าทุกวันนี้ มาถึง

รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่าเรื่องนามแผ่นดินควรจะกำหนดไว้ให้เป็นยติเสียแต่แรกที่เดี๋ยวจึงถวายพระนามรัชกาลที่ ๓ ว่าพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนรัชกาลของพระองค์เอง ให้เรียกว่าพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นทำเนียบสืบต่อมาจนบัดนี้

พระนามพระเจ้าแผ่นดินที่ล่วงรัชกาลไปแล้ว ซึ่งสมมติเรียกในราชการครั้งกรุงศรีอยุธยา เรียกตามต้นพระนามในพระสุพรรณบัฏบ้าง เรียกตามพระนามพิเศษบ้าง แต่โดยมากนั้นเรียกตามพระนามเดิมที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย เมื่อก่อนพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ๆ ได้ผ่านพิภพ ยกตัวอย่างตั้งพระนามพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกว่า พระราเมศวร พระมหินทร พระนเรศวร พระเอกาทศรถ พระรัษฎา พระยอดฟ้า พระเชษฐา พระอาทิตย์วงศ์ เจ้าทองจันทน์ เจ้าฟ้าศรี

เสาวภาคย์ เจ้าฟ้าไชย เหล่านี้เป็นพระนามแต่ครั้ง
 ยังเป็นลูกหลวงทั้งนั้น พระนามที่เรียกว่าพระบรมราชา
 พระรามราชา พระอินทราชา พระไชยราชา พระมหา
 ธรรมราชา พระศรีธรรมราชา เหล่านี้บรรดาที่ใช้คำว่า
 ราชา ไว้ท้าย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นพระนามสำหรับเจ้า
 ครองเมือง พระนามพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงศรีอยุธยา
 ที่เรียกพระนามพิเศษและเรียกอย่างปากตลาดอยู่ใน
 หนังสือพระราชพงศาวดาร มาปรากฏที่สมมติใช้ใน
 ราชการเป็นอย่างอื่น มีอยู่ในหนังสือคำให้การชาว
 กรุงเก่าหลายพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวได้ทรงอนุมัตินำมาใช้ในพระราชนิพนธ์ คือ
 สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ใช้ว่า สมเด็จพระราม
 ธิเบศร์

สมเด็จพระเพทราชา ใช้ว่า สมเด็จพระธาคาธิเบศร์

สมเด็จพระเจ้าเสือ ใช้ว่า สมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี
สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ใช้ว่า สมเด็จพระภูมินท
ราชาธิราช

สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ใช้ว่า สมเด็จพระมหา
บรมราชา

(แต่พระนามนี้ เมื่อได้ค้นขยับพามาแปลสอยใน
พ.ศ. ๒๔๕๕ เรียกพระนามพระเจ้าบรมโกศในบางแห่งว่า
พระมหาธรรมราชา เรียกพระมหาธรรมราชา ซึ่งเป็น
พระราชบิดาของสมเด็จพระนเรศวร ว่าพระสุธรรมราชา
ดังนี้)

พระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงศรีอยุธยา พระองค์ใดจะมี
พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่าอย่างไร จะทราบ
ในเวลานี้ไม่ได้แน่นอนอยู่เอง ข้าพเจ้าได้สอยพระนาม
ตามที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราช
หัตถเลขา และในยานแพนกกฎหมาย (ต้องขอยก

ไว้หน้อย ว่าคักราชที่ลงไว้ ในกฎหมายฝัดอยู่หลาย
 แห่ง บางที่คักราชจะพาให้ข้าพเจ้าหลงรัชกาลไปได้
 บ้าง) พระนามพิสดารตามที่พยมอยู่ดังนี้

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๑ ในกฎหมายลักษณะขบถคัก สมเด็จพระบรมนาถ
 ขพิตรสิทธิสุนทรธรรมเทศา มหาสุริยวงศ์ องค์บรม
 ไชยมบรมมหาจักรพรรดิศรยวธรรมิกมหาราชาธิบดีราช
 (เข้าใจว่าพระนามนี้ผูกขึ้นเพราะฯ หมายควมว่าพระเจ้า
 อยู่หัวเท่านั้น)

๒ กฎมนเทียรบาล สมเด็จพระรามาธิบดีบรม
 ไตรโลกนาถ มหามงกุฎเทพมุนษย์ บริสุทธิสุริยวงศ์
 องค์พุทธธางกูบรมขพิตร

๓ กฎหมายคักดินาในกรุง สมเด็จพระบรมไตร
 โลกนาถกติลกผู้เป็นเจ้า

๔ กฎหมายศักดิ์นาหวิเมือง สมเด็จพระรามา
ธิยัคคีบรมไตรโลกนาถ

๕ กฎหมายลักษณะขบถศึก สมเด็จพระบรมมหา
จักรพรรดิรามาทิยัคคี

๖ กฎหมายลักษณะขบถศึก สมเด็จพระบรมมหา
จักรพรรดิศรีรามาทิยัคคี (๕ กับ ๖ ถ้าจักรราชพลาคคงเป็น
กฎหมายแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ)

สมเด็จพระรามาธิยัคคีที่ ๒

กฎหมายลักษณะรับฟ้อง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราช
ราเมศวร บรมนาถบรมพิตร

สมเด็จพระไชยราชาธิราช

กฎหมายลักษณะพินิจน์ สมเด็จพระรามาธิยัคคีศรี
สินทรบรมจักรพรรดิศรี ขวรวรรณมิกมหาราชาธิราช

สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

ตามหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
สมเด็จพระสรรเพชญ์วงศ์กรุงสุโขทัย บรมมหาธรรม

ราชาธิราชรามเศร ปวเรศธรรมิกราชเทโชไชย พรหม
 เทพาทิเทพนฤคินทร์ ภูมินทรเทพสมมติราช บรม
 บพิตร

สมเด็จพระเอกาทศรถ

ตามหนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถ
 เลขา พระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระบรมราชาธิราช
 รามาธิบดี ศรีสินทรมหามหาจักรพรรดิสมุหราช
 ธิบดินทร์ ธรณินทราชาธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์
 ปฐมาธิเบศร์ ทวีภูวนेत्रนาถนายก ทิลากรัตนราชาชาติ
 อาชาวไสย สมุทัยคโโรมนต์ สกลจักรวาฬาธิบดี
 สุริเยนทราชาธิบดินทร์ หริหรินทราชาธิบดีศรีวิบูลย์
 คุณรุจิตรฤทธิราเมศวรธรรมิกราชเทโชไชย พรหม
 เทพาทิเทพตรีภูวนาธิเบศร์ โลกเชษฐ วิสุทธิตตามกุฎ
 เทศมหาพทธางกรบรมบพิตร

กฎหมายลักษณะขบถคักตั้งก่อนเสวยราชย์ สมเด็จพระ
 พระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมบพิตร

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

กฎหมายพระธรรมนุญ สมเด็จพระเอกาทศรถ
อัครบรมนาถบรมขพิตร

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

กฎหมายพระธรรมนุญ กรมศักดิ์ ลักษณะอาญา
หลวง ๒ แห่งลักษณะเบ็ดเสร็จ รวม ๕ แห่งในกฎหมาย
สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตร

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ตามหนังสือพระราชพงศาวดาร รัชสมัยพระราชหัตถ์
เลขา สมเด็จพระบรมราชาธิราช อธิบดีศรีสรรเพชญ์
บรมมหาจักรพรรดิศวรราชาธิราชราเมศวรธรรมธราชธิบดี
ศรีสุฤษฏีรักษสังหาร จักรวาฬาธิเบนทร์ สุริเยนทรา
ธิบดีนทร หริหรินทรธาดาธิบดี ศรีวิบูลย์คุณอนันชู
จิตรรุจิตรีภูวนาพิศย์ ฤทธิพรหมเทพาคี เทพยดินทร์

ภूमินทราธิราช รัตนากาศมนวงศ์องค์เอกาทศรุทร
 วิสุทธยโคตม บรมอาชวาทยาไศรย สมทัยคโรมนต์
 อนนตคณวิบลยสุนทรบวรธรรมิกราชเทโไฮย ไทรโลก
 นาดยทินทร วัรินทราธิราชชาติพิชิต ทิศพลญาณสมัน-
 ตมหันตวิปฬาราทิววิไฮย ไอศวรรยาธิปัตย์คัตติยวงศ์
 องค์ปรมาธิปัตย์ศรีภูวนาธิเบศร์ โลกเชษฐวิสุทธ มกุฏ
 รัตนโมฬีศรีปฐมสุริยวงศ์ องค์สรรเพชญ์พุทธานุกร
 บรมขพิตร

กฎหมายลักษณะรับฟ้อง สมเด็จพระเอกาทศรถ
 อิศวรรบรมนาถบรมขพิตร

สมเด็จพระเพทราชา

ตามหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ
 เลขา สมเด็จพระมหาบรมวิสุทธิโคตม บรมจักรพรรดิ

สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ

กฎหมายลักษณะทาส สมเด็จพระรามาธิบดีทินทร
 นรินทรบรมมหาจักรพรรดิราเมศวร ราชธานีราชเทโไฮย
 พรหมเทพาคีเทพตรีภูวนาธิเบศร์บรมขพิตร

กฎหมายลักษณะทาสอีกแห่ง ๑ สมเด็จพระรามา
ธิบดีศรีบรมมหาจักรพรรดิราชเทโชไชย พรหมเทพ
ทิเทพ ตริภวนาธิเบศวร์บรมพิตร

กฎหมายมูลคดีวิวาท สมเด็จพระรามาธิบดีศรี
สุธรรมราชบรมจักรพรรดิศวรบรมพิตร

สมเด็จพระเจ้าสุริยamarin

ตามหนังสือพระราชพงศาวดาร รัชสมัยพระราชหัตถ
เลขา สมเด็จพระบรมราชามาหากษัตริย์บรมสุจริต ทศ
พิตรบรมนเรศวร์ โลกเชษฐนายกอบมบรมนาถพิตร

พิเคราะห์ที่พระนามพระเจ้าแผ่นดินที่ปรากฏตั้งแสดง
มาข้าพเจ้าเข้าใจว่า พระนามพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่า
ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ ต้นพระนามจะเหมือนกัน
โดยมาก ตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองลงมาจนสมเด็จพระมหา
จักรพรรดิ เห็นจะใช้พระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดี
ทุกพระองค์ ถ้าจะใช้พระนามอื่นก็มีเมื่อครั้งพระบรม

ราชา พงษ์ เข้ามาครองราชสมบัติ ทางที่จะใช้
 พระนามขึ้นต้นพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระบรมราชา
 อธิราช เพราะเวลานั้นสมเด็จพระรามేశ्वร ซึ่งใช้
 พระนามสมเด็จพระรามธิบดียังมีพระองค์อยู่ และ
 พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์นั้น ที่ใช้พระนามสมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราชเอาอย่างก็จะมีบ้าง คือ เจ้าสาม
 พระยาเป็นต้น นอกจากนั้นเห็นจะใช้พระนามว่าสมเด็จพระ
 รามาธิบดีทุกพระองค์ มาจนสมเด็จพระมหาธรรมราชา
 ได้ราชสมบัติ เปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ใช้พระนามขึ้นใน
 พระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ และ
 ใช้พระนามนี้ต่อมาจนตลอดราชวงศ์นั้น ถึงพระเจ้า
 ทรงธรรมใช้ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระเอกาทศรถ พระ
 เจ้าปราสาททอง ซึ่งพบหลักฐานว่าอยู่ในราชวงศ์
 เกี่ยวกันกับพระเจ้าทรงธรรม ก็ใช้พระนามว่า สมเด็จพระ
 พระเอกาทศรถ ใช้พระนามนี้ลงมาถึงตลอดราชวงศ์

ของพระเจ้าปราสาททอง มาถึงสมเด็จพระเพทราชา
 ทั้งราชวงศ์ใหม่ (ไม่พบหลักฐานว่าขึ้นต้นพระนาม
 ในพระสุพรรณบัฏว่าอย่างไรแน่ แต่) ข้าพเจ้าเชื่อว่า
 จะกลับใช้พระนามว่า สมเด็จพระรามธิบดี ด้วย
 ได้เห็นในขานแพนกกฎหมายในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
 บรมโกษผู้ ใช้พระนามว่าสมเด็จพระรามธิบดี และ
 ในโครงการแข่งน้ำของพราหมณ์ก็ใช้พระนามว่าสมเด็จ
 พระรามธิบดี คงจะใช้พระนามนี้ จนพระเจ้า
 สุริยามรินทร์ บางทีจะใช้ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระ
 บรมราชาธิราช เพราะขุนหลวงหาวัดยังมีพระองค์
 อยู่ ครั้นถึงกรุงธนบุรีก็กลับใช้พระนามว่า “สมเด็จ
 พระเอกาทศรถ” อีกเป็นแน่ ด้วยได้พบหนังสือ
 พระราชโองการแลศุภอักษรที่มีในครั้งกรุงธนบุรีใช้พระ
 นามว่า พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอิศวร
 บรมนาถบรมพิตรหลายแห่ง ศุภอักษรที่เจ้าประเทศ

ราชมีมายังใช้คำว่า “ขอให้นำความขึ้นกราบบังคมทูล
 แก่พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรดิศัวบรมนาถบพิตร”
 ต่อมาจนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ฟังมาเปลี่ยนใน
 รัชกาลที่ ๔ ตอนหลังว่า ขอให้นำความขึ้นกราบบังคม
 ทูลแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนพระ
 นามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์
 นี้ รัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราชวามาธิบดีเหมือนกันทั้ง ๓ พระองค์
 จึงเป็นเหตุให้เห็นว่าแต่ครั้งกรุงเก่าก็จะซ้ำกันเหมือน
 อย่างนี้ ลักษณะขึ้นต้นพระนามพระเจ้าแผ่นดินในพระ
 สุพรรณบัฏ ฟังมาเปลี่ยนเป็นละพาะพระองค์ตั้งแต่
 รัชกาลที่ ๔ ในกรุงรัตนโกสินทร์สืบมา

พระนามพระเจ้าแผ่นดินตามที่ใช้ในบานแพน
 กกฎหมาย โดยมากใช้แต่ว่า “สมเด็จพระบรมบพิตรพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว” ไม่ได้ออกพระนามละพาะพระองค์ใด

สร้อยพระนาม ก็มักจะแต่งแต่โดยต้องการให้ไพเราะ
 จึงผิด ๆ กันไป แม้พระนามที่ขึ้นต้นบางทีก็หันไปเอา
 ความไพเราะเป็นหลัก จึงมีพระนามที่ใช้ในยาน
 แพนกกฎหมายอยู่หลายแห่ง ซึ่งรู้ได้เป็นแน่ว่ามีใช้
 พระนามที่ใช้เฉพาะพระองค์ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด
 ที่เป็นดังนี้เป็นด้วยอาลักษณ์ (หรือผู้ใด) ที่มีหน้าที่แต่ง
 ยานแพนกกฎหมายแต่โบราณ ไม่ได้คิดการยักยอก
 มาถึงประโยชน์ของคนภายหลัง คิดเฉพาะแต่เวลานั้น
 เสมอจะเรียกว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” อย่าง
 ให้เพราะ ๆ ให้เป็นพระเกียรติยศ คติที่ใช้พระนาม
 ตามที่ขึ้นต้นพระสุพรรณบัฏ จะมีแต่ในบางสมัยหรือ
 ในผู้แต่งยานแพนกแต่บางคน จึงเห็นได้ ในยานแพนก
 กฎหมายที่ใช้พระนามพระรามาธิบดี มีมากแต่ใน
 แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ กับพระเจ้าบรมโกษ
 ใช้พระนาม “พระเอกาทศรถธิศวรรมนาดบรมยพิตร”

แต่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นมากกว่า
แผ่นดินอื่น

ข้อวินิจฉัยในเรื่องลักษณะพระนามต่าง ๆ ของพระเจ้าแผ่นดินในชั้นกรุงเก่าดังกล่าวมานี้ ว่าตามความเห็นของข้าพเจ้าเอง จะผิดชอบอย่างไรแล้วแต่ท่านผู้ศึกษาโบราณคดีจะตัดสินเทอญ

หอสมุดสาขาลังท่าพระ
ฉ.